

Casestudy Vet Rauwer

Een studie naar argumenten voor en tegen overheidsbemoeienis bij de casus vettaks en de casus Rauwer

Peggy Schyns

Rijnstraat 50
2511 VX Den Haag
Postbus 19404
2515 XP Den Haag
Tel 070 - 340 50 60
Fax 070 - 340 75 75
E-mail mail@ceg.nl
URL www.ceg.nl

Datum
Maart 2014
Kenmerk
6109.2-006

1. Inleiding

1.1 Debat over overheidsbemoeienis met leefstijl burgers

Over het ingrijpen van overheden in de levens van burgers bestaat al sinds het oprichten van natiestaten debat. Verschillende politiek filosofen hebben over deze spanningsrelatie hun licht laten schijnen. Hierbij neemt men posities in van totale vrijwaring van inmenging door de overheid tot een zekere verplichte overheidsinbreuk in het leven van burgers omwille van het tegengaan van voorziene schade aan hun welzijn.

Ook op het terrein van de gezondheidszorg roept preventief overheidsbeleid de discussie op in hoeverre de overheid zich mag bemoeien met de leefwereld van de burger. Over het dragen van autogordels is er onder de bevolking weinig discussie meer, omdat men inziet dat het de gezondheid van burgers ten goede komt. Ingrijpen in de leefstijl van burgers staat momenteel meer ter discussie.

De individuele keuzevrijheid van burgers om hun leven naar eigen believen vorm te geven staat op gespannen voet met de plicht van de overheid om de gezondheid van haar burgers te beschermen en te bevorderen. Deze studie bespreekt twee casus die debat oproepen over overheidsbemoeienis. Soms vinden mensen overheidsbemoeienis een kwestie van betutteling of paternalisme en soms vinden ze het een kwestie van 'zorgen voor'.

Onder paternalisme wordt het volgende verstaan: het optreden van de overheid tegenover burgers, waarbij ingegrepen wordt in de autonomie of vrijheid van burgers, omwille van het bevorderen van hun welbevinden of het voorkomen van schade aan henzelf (gebaseerd op Cambridge Dictionary of Philosophy).¹

De term betutteling valt in het debat wanneer de overheid bijvoorbeeld een rookverbod in de horeca oplegt, binge drinken van jongeren aan banden wil leggen,

---

¹ Voor een bespreking van de verschillende termen die in omloop zijn van collectieve bemoeienis door de overheid, zie het signalement 'Bemoeizorg of bemoeiziek?'. In deze casestudy wordt volstaan met te noemen dat paternalisme zowel positieve als negatieve connotaties heeft en dat de term betutteling meestal in kritische zin wordt gebruikt. Voor sommigen is het begrip paternalisme gelijk aan de term betutteling, voor anderen bestaat er verschil tussen beide begrippen.

of burgers ertoe aan zet meer te bewegen en gezonder te eten, en heeft dan een negatieve connotatie.

Deze casestudy richt zich op twee casus over bemoeienis op het gebied van leefstijl, namelijk de vettaks en de documentaire Rauwer. De vettaks is een maatregel om welvaartsziekten zoals obesitas aan te pakken. Het zorgde in het publieke debat voor veel ophef en in dat verband werd de term betutteling vaak gebezigd: waar bemoeit de overheid zich mee? De casus Rauwer is van een andere orde. Het gaat hier om een individueel geval van overheidsingrijpen in het leven van een minderjarige jongen. Tom Watkins hangt samen met zijn moeder een *raw food* leefstijl aan en is drie jaar geleden door zijn moeder van school gehaald omdat het reguliere onderwijs niet aansloot bij Toms leefwijze. De Raad voor Kinderbescherming heeft onderzoek gedaan naar lichamelijke en geestelijke schade bij Tom als gevolg van deze leefstijl, en grijpt uiteindelijk in omwille van het ontduiken van de leerplicht. Naast het standpunt dat de overheid terecht heeft ingegrepen om de jongen te beschermen, zijn er ook tegengeluiden te horen over betutteling.

De keuze voor deze twee casus is gebaseerd op een *most different design* wat betreft objecten, thema, instrumenten van de overheid en verdeling van de publieke opinie: handelsbekwame volwassenen versus minderjarige kinderen, ongezond eten versus (te) gezond eten, preventief collectief overheidsingrijpen versus corrigerend overheidsingrijpen gericht op individuele burgers, betutteling versus zorgen voor c.q. bescherming van het kind.

1.2 Doel, vraagstelling en methode

Deze casestudy is beschrijvend van aard. Doel is om inzichtelijk te maken hoe het debat over overheidsbemoeienis op deze terreinen invulling krijgt en welke argumenten zoal worden aangedragen voor en tegen overheidsbemoeienis. Dit gebeurt aan de hand van enkele interviews en bestaand materiaal in de media. Deze studie levert hiermee een bijdrage aan het in kaart brengen van het publieke debat rondom overheidsingrijpen op het gebied van leefstijl. Twee kanttekeningen zijn hier van belang. Ten eerste geeft de studie geen uitputtende opsomming van argumenten en ten tweede gaat het nadrukkelijk alleen om een beschrijving van de argumenten, zonder een oordeel te vellen.

De leidende vraag hierbij is:

Welke standpunten en argumenten voor en tegen overheidsbemoeienis passeren de revue in het publieke debat over de casus vettaks en de casus Rauwer?

Voor de beantwoording van deze vraag is ten eerste gebruik gemaakt van materiaal in de media, zoals columns en interviews in kranten en tijdschriften, ingezonden brieven en reacties op internet (*blogs*, *columns*, *tweets*, *reaguursels*). Er

is gebruik gemaakt van (varianten van) zoektermen zoals 'paternalisme', 'betutteling', 'bemoeienis', '(vet)taks', 'rauw(er)', 'gezondheidsbescherming', 'uithuisplaatsing', in verschillende combinaties. Naast het gebruik van deze zoektermen via Google, is ook expliciet gezocht in databanken en op sites zoals *LexisNexis*, *Web of Science*, *Sociale Vraagstukken*, *GeenStijl*, *YouTube*, *Twitter* en *Facebook*, om een breed scala aan verschillende media te dekken. Voor de casus Rauwer zijn daarnaast de twee documentaires *Rauw* en *Rauwer*, het publieke optreden van Tom en Francis in Pauw en Witteman (2012) en een interview met Francis Kenter op internet in de analyse meegenomen.

Ten tweede zijn drie interviews gehouden met *stakeholders* in beide debatten (zie bijlage Interviews). Er is getracht met een select aantal interviews de extremen van het gedachtegoed over paternalisme in beeld te brengen. Hierbij komen zowel liberale als meer communitaristische visies aan de orde.

Allereerst volgt een beschrijving van de casus vettaks en komen argumenten voor en tegen overheidsbemoeienis aan de orde. Ten tweede volgt een beschrijving van *Rauwer*, waar eveneens de verschillende argumenten pro en contra op een rij worden gezet. In de slotparagraaf passeren de belangrijkste conclusies de revue.

2. Vettaks

2.1 Beschrijving casus vettaks

Casus vettaks

De vettaks is een instrument van de overheid om het nuttigen van ongezond, vet voedsel onder de bevolking tegen te gaan. Simpel gezegd hoopt men door de verhoging van de prijzen van bijvoorbeeld pizza's, hamburgers, kaas en vlees, de consumptie er van te ontmoedigen. Het is een vorm van indirecte belasting op een eindproduct, vergelijkbaar met de accijnzen op alcohol, sigaretten en brandstof. In Nederland is deze maatregel nog niet ingevoerd, in tegenstelling tot landen zoals Denemarken (zie volgende tekstbox), Hongarije (*fastfoodtaks*) en Roemenie, en bijvoorbeeld de staat New York.

In 2011 ontstaat er in de media een discussie over deze maatregel naar aanleiding van een advies van de Raad voor de Volksgezondheid en Zorg (RVZ). In het advies 'Preventie van welvaartsziekten – Effectief en efficiënt georganiseerd', oppert de RVZ als één van de maatregelen om overgewicht en obesitas tegen te gaan, het heffen van een vettaks op ongezonde vetten. Hierbij plaatst de Raad de kanttekening dat omwille van de uitvoerbaarheid van een dergelijke maatregel eerst nader onderzoek zou moeten worden gedaan. Ook tekent de Raad er zelf bij aan dat een vettaks het probleem van te veel suiker in voedsel of te veel eten in het algemeen niet aanpakt en men wil om die reden ook onderzoeken in hoeverre voedsel in het hogere BTW tarief zou kunnen vallen. Vandaar dat bij de aanbevelingen deze twee maatregelen in tandem zijn opgenomen (RVZ 2011: 42-43). In deze casus staat echter alleen de vettaks centraal, dat wil zeggen de geopperde maatregel om op ongezonde vetten accijnzen te heffen.

In 2002 vond er een soortgelijke discussie plaats rondom het Raadsadvies 'Gezondheid en Gedrag'. Men bezigde destijds de term vettaks nog niet, maar sprak van accijnzen en belastingen op voedsel en van een bredere health tax (RVZ 2002). Uiteindelijk waagde de Raad zich destijds niet aan het bepleiten van invoering van deze maatregelen, omwille van de praktische en maatschappelijke bezwaren die er aan verbonden zijn. De RVZ concludeerde (2002: 7): 'Een aantal aspecten, zoals de effectiviteit, de proportionaliteit en de maatschappelijke impact van deze maatregelen, zou eerst nader onderzocht moeten worden.'

Vettaks Denemarken

In oktober 2011 voerde Denemarken een vettaks in, in de hoop dat mensen minder snel naar voedingsmiddelen met ongezonde vetten zouden grijpen. Krap een jaar later is de maatregel weer teruggedraaid; volgens de Deense regering omdat de vettaks leidde tot extreem hoge prijzen en mogelijk tot ontslagen in de voedingsindustrie (nos.nl 2012). Het Deense Landbouw- en voedselagentschap heeft becijferd dat de invoering van de vettaks geleid heeft tot een verlies van ongeveer 1300 banen (EVMI 2012).

Over de effecten op het eetgedrag zijn gemengde geluiden te horen. Enerzijds zijn er aanwijzingen dat het vet eten in Denemarken met 10-20% is afgenomen (Havermans 2012), maar anderzijds is volgens de Deense regering het eetgedrag van de Denen niet veranderd en week men uit naar omringende landen om daar goedkoop, vet voedsel in te slaan (nos.nl 2012; Havermans 2012).

2.2   Waarom roept de vettaks debat op over overheidsbemoeyenis?

De vettaks zorgde voor een fel publiek debat. De term betutteling was niet van de lucht en voor- en tegenstanders buitelden over elkaar heen. Peilingen in de Telegraaf over de invoering van de vettaks leverden reacties op als: 'Laat mensen nou gewoon leven, zonder die eeuwige betutteling door ambtenaren'. Acht van de tien Telegraaflezers vonden het een onnodige bemoeyenis van de overheid: 'De overheid moet zich maar eens bezighouden met andere problemen. Die zijn er zat.'

De term 'vettaks' blijkt een mediageniek begrip en kranten en webfora staan snel vol van discussies over deze voorgestelde maatregel. Evelien Tonkens (2011) schrijft in haar stuk 'Maak je dik om de vettaks':

Onderzoek stelt men meestal voor als er te veel meningsverschil is over de maatregel zelf. Dan maar een onderzoek, dan staat het onderwerp in elk geval weer op de agenda. Op de agenda kwam het: de discussie ontvlamde meteen, en alleen over de vettaks, niet over de andere voorstellen. [...]

De vettaks kreeg vooral kritiek, met verbluffend slappe argumenten. Een vettaks is betuttelend, vindt minister Schippers. Grappig altijd om die oorlog tegen betutteling te horen uit de mond van mensen die geen enkel been zien in betuttelende reclameboodschappen. Bedrijven mogen ons eindeloos betuttelen. Ze mogen ons permanent met reclame opdringen hoe we moeten leven. Met succes: we laten ons door reclameboodschappen zo voorstelbaar de les lezen dat zelfs peperdure reclame voor bedrijven lucratief is. Maar rege-

ringen of adviesorganen mogen niets opperen over het goede leven, want dat heet betuttelen.

2.3 Argumenten contra overheidsbemoeienis

1. *Individuele vrijheid*: Burgers hebben recht op een ongezonde leefstijl ('het recht om je klem te eten') zolang ze er anderen niet mee schaden.
2. *Ongerichtheid*: De vettaks is ongericht en benadeelt degene die af en toe een kroketje wil eten.
3. *Onrechtvaardige verdelingseffecten*: Mensen met een laag inkomen worden door de vettaks meer geraakt in hun portemonnee dan mensen met een hoog inkomen.
4. *Onbekende effecten op gedrag*: De effecten van een vettaks op gedrag zijn nog niet bekend en de vettaks zou daarom niet ingevoerd mogen worden.
5. *Wat is gezond of ongezond?* De vettaks verdeelt voedsel in gezond en ongezond eten, terwijl dit onderscheid niet door eensluidend wetenschappelijk bewijs wordt ondersteund.

De eerste drie argumenten zijn principieel van aard, terwijl de laatste twee argumenten overwegend praktisch van aard zijn: zij zijn gericht op het (ontbreken van) wetenschappelijke bewijs over gezonde voeding.

1. CONTRA OVERHEIDSBEMOEIENIS: INBREUK OP PERSOONLIJKE LEVENSSFEER VAN BURGERS

Een van de meest gehoorde argumenten tegen de vettaks is dat het een inbreuk vormt op de persoonlijke levenssfeer van burgers; het tast de individuele vrijheid van burgers aan. Burgers hebben het recht om hun leven zo in te richten zoals zij dat zelf willen, mits ze daar niemand anders mee schaden. Het zich uiten via de leefstijl wordt als een belangrijk aspect van de autonomie van een burger gezien en inbreuk daarop vanuit de overheid mag alleen wanneer er zwaarwegende argumenten zijn, zoals iemand anders schaden (Claassen 2011; Van den Hoven en Kessler 2011). Maar als iemand willens en wetens ongezond wil eten – in de vorm van ongezonde vette voeding – dan is dat iemands eigen autonome beslissing en mag de overheid zich daar niet mee bemoeien.

'Watapatja' schrijft op GeenStijl (15 november 2012):

Waar blijft in hemelsnaam ons zelfbeschikkingsrecht? [...] Zelfs onze regering wil middels vettax etc. bepalen wat we eten. [...] Stop de nutteloze bemoeienis van onze overheid. Dit gaat verder dan ons voedsel uiteraard. Laten we de discussie nou eens starten wat we van onze overheid verwachten en met name wat we niet willen. Ik wil niet dat de overheid zich met mijn persoonlijke levenssfeer bemoeit, zo lang ik daarmee niemand tot last ben. Achter mijn voordeur ben ik de baas (nou ja, vrouw Watapatja).

Politiek filosoof Rutger Claassen verwoordt het in het interview als volgt:

Je moet kijken of iemand zelf daarvoor gekozen heeft of niet. Als ik nou echt zeg van: dat is een levensstijl die wil ik - en ik ken van die mensen die veel te dik zijn en toch zeggen: ik kies daar wel bewust voor en dan ga ik maar vijf jaar eerder dood bijvoorbeeld - ja dan zou je in mijn optiek die mensen met rust moeten laten.

Volgens Rutger Claassen zit achter de hele discussie over de vettaks de filosofische vraag: wat is goed? En beslissingen over het goede en slechte leven liggen volgens hem bij het autonome individu en niet bij de overheid.

Dus in de hele discussie gaan we ervan uit dat ongezond eten slecht is. Maar dat is natuurlijk heel erg beïnvloed door de medische wereld. Die heeft bepaald dat ongezond eten slecht is. Maar in mijn filosofie, als je autonoom zegt: ik wil vet eten, ongezond eten, dan is dat niet slecht voor dat individu, maar goed.

[..] Dus de definitie van wat goed of slecht is, wordt bepaald door mensen zelf op het moment dat ze autonoom zijn. Niet door de gezondheidsstand of door wie dan ook. [..] Er is zo'n koppeling tussen ongezond is slecht en gezond is goed, dat we dus niet meer accepteren dat iemand zou kunnen zeggen voor mij is iets goed wat voor jou blijkbaar slecht is. Dat is best raar want aan de ene kant hebben we een hele liberale samenleving, en hebben we problemen met betutteling en paternalisme, maar aan de andere kant is door dat spraakgebruik alleen al, het heel moeilijk om echt te respecteren dat voor iemand iets goed is wat voor een ander slecht is. Terwijl we dat bijvoorbeeld bij religie wel zeggen. [..] Dus wat dat betreft is het 1-0 voor de doktoren en de RVZ's van deze wereld, is er een soort automatische koppeling tot stand gekomen. En ik zou zeggen je moet dat dus weer ontkoppelen.

En tot slot in een interview met hem in de Volkskrant (Giesen 2011b):

Ieder mens heeft het recht zich klem te eten aan kroketten, chips en negerzoenen. Verstandig is het niet, maar onze vrijheid is niets waard als we geen onverstandige keuzes meer mogen maken.

Volgens bijzonder hoogleraar Actief Burgerschap Evelien Tonkens bestaat deze vrijheid van de burger niet. In het interview zegt ze daarover:

Ik vind in ieder geval de ophef (over de vettaks – PS) niet terecht in de zin van dat mensen zeggen: laat ons toch vrij, laat ons toch zelf kiezen, of laat de burger toch keuzevrijheid, of bemoei je toch niet met.. Dan zou ik steeds zeggen: dat doen we toch al, dus het gaat over een andere vorm van bemoeien. Tenminste, het gaat nog steeds om bemoeien, maar het gaat om een herschikking van de waarden daarbinnen, van de criteria.

En het interessante met betuttelen is altijd dat op het moment dat er iets gaat veranderen, mensen zeggen: dat is betuttelend. Omdat ze blijkbaar de huidige situatie ervaren als door hen zelf gekozen. Maar dat is een soort sociologische onderschatting. Er wordt al heel veel voor jou bepaald, alleen voel je dat niet zo.

Over het wegnemen van het recht op ongezond eten reageert Evelien Tonkens in haar column in de Volkskrant (Tonkens 2011):

Hoezo ontzegt de vettaks mensen dit recht? Accijns op alcohol ontzegt mensen toch ook niet het recht om zich klem te zuipen? Accijns op benzine verbiedt autorijden toch niet?

Samenvattend zegt ze over de vrijheid van een burger versus de vettaks in het interview:

Het klopt niet dat een maatregel ineens al jouw vrijheid daarin zou ontnemen, want a) aan de ene kant is het zo dat je nu niet helemaal vrij bent, want er wordt nu ook ingegrepen en b) jouw vrijheid wordt je niet ontnomen, je mag het nog steeds allemaal kopen. Dus de overheid zegt niet: morgen verbieden wij alle speklapjes. Dan kun je zeggen: daar wordt ingegrepen in mijn autonomie, want ik kan geen speklapje meer kopen. Maar dat is het helemaal niet.

2. CONTRA OVERHEIDSBEMOEIENIS: DE VETTAKS IS ONGERICHT

Een ander argument dat te berde wordt gebracht is dat de vettaks ongericht is en daardoor ook 'onschuldigen' belast. Onder de onschuldigen kun je dan de mensen scharen die af en toe een kroketje of patat willen eten maar niet te dik zijn (zie interview Volkskrant met Rutger Claassen (Giesen 2011b)). Evelien Tonkens vraagt zich af waarom dat erg is:

Ook accijns op alcohol benadeelt degene die af en toe een glas wijn drinkt. Die benadeling gebeurt slechts af en toe en kan dus geen drama zijn.

Sommigen gaan daarin nog een stap verder door te stellen dat ook mensen die bewust vet eten willen eten, niet benadeeld zouden moeten worden door een vettaks. Rutger Claassen:

Daarnaast is daar de vraag van *targeten*. Van als je dat doet dan tref je iedereen. Dan tref je dus ook de burgers die zeggen van: ik wil gewoon vrijwillig vet eten, dat vind ik gewoon lekker, en het kan me niks schelen als dat ongezond is.

Een criterium voor Claassen is bijvoorbeeld de ontwijkbaarheid. Als je iets beter kunt *targeten* op een bepaalde groep, dan is het voor hem niet legitiem om een vettaks voor iedereen in te stellen, aangezien iedereen er dan onder lijdt. Dan benadeel je zowel de mensen die te dun zijn als de mensen die te dik zijn en ongezond willen eten. In zijn optiek zul je dan moeten kijken of er niet iets beters op te verzinnen is.

3. CONTRA OVERHEIDSBEMOEIENIS: HET IS ONRECHTVAARDIG OMDAT MENSEN MET EEN LAAG INKOMEN RELATIEF WORDEN BENADEELD

In het debat wijst men ook op een onrechtvaardig effect van de vettaks, namelijk dat mensen met een laag inkomen relatief minder geld uit kunnen geven aan

deze ongezonde, vette voeding dan mensen met een hoog inkomen. Voor mensen met een hoog inkomen is het dus eenvoudiger om deze ongezonde voeding te blijven kopen omdat ze het minder in hun portemonnee voelen. Daarnaast is bekend dat mensen met een lager inkomen ook relatief vaker ongezond, vet voedsel eten dan mensen met een hoger inkomen. Het benadeelt mensen met een laag inkomen dus relatief meer.

Voedings- en vitaliteitscoach Onno Nieveen zegt hierover in zijn interview:

Probleem van de belastingheffing is natuurlijk altijd dat je daarmee de tweedeling vergroot. Degenen die het kunnen betalen hebben er weinig last van, en die minder te besteden hebben, hebben meer last.

Voedingswetenschapper Remco Havermans (2012) bespreekt op zijn weblog 'etenschappelijk.nl' dit argument contra de vettaks en geeft op zijn beurt daar weer commentaar op:

"Maar is een belasting op chips niet erg zuur voor voornamelijk de armere bevolkingslaag? Zij hebben niet de middelen om duur fruit te kopen en eten daarom al dat ongezond, maar o zo goedkoop vlugvoer." Dit is een veelgehoord tegenargument en sommige onderzoekers pleiten dan ook juist voor een subsidie op gezonde voeding als fruit en groente. Fruit is inderdaad duur. Dat wil zeggen, een bak zaadloze druiven uit Griekenland is duur, of een schaalpje bramen van de bioboerderij. Maar voor minder dan anderhalve euro koopt u bij een willekeurige supermarkt liefst een kilo Elstar appels. Lekker hoor. Ik verzeker u, voor dezelfde anderhalve euro kunt u nog geen schraal bakje friet kopen.

4. CONTRA OVERHEIDSBEMOEIENIS: DE EFFECTEN VAN EEN VETTAKS OP GEDRAG ZIJN NOG ONDUIDELIJK EN DAN IS ZO'N INGRIJPENDE MAATREGEL NIET TE RECHTVAARDIGEN

Volgens sommigen in het debat is er nog weinig (wetenschappelijk) bewijs dat invoering van een vettaks ook het beoogde effect heeft, namelijk dat mensen minder ongezonde, vette voeding kopen en meer gezonde voeding. De Denen blijken bijvoorbeeld hun gedrag niet noemenswaardig aangepast te hebben. Een studie onder Russische burgers naar effecten van prijsstijgingen van ongezond voedsel (zie tekstbox) laat zien dat op korte termijn effecten zichtbaar zijn, maar dat op langere termijn de inname van ongezond voedsel weer stijgt. Een Maastrichtse studie (zie tekstbox) is een van de weinige studies waarin een effect van een vettaks is aangetoond, maar hier ging het om vrij hoge prijsstijgingen (25%, 50% en 75%), en effecten van geringere prijsverhogingen moeten nog worden bestudeerd.

Gezondheidswetenschapper Wilma Waterlander waarschuwt voor het gevaar dat mensen bij een vettaks gaan uitwijken naar goedkopere, niet per se gezondere producten en dat een vettaks alleen zal werken als mensen daarnaast korting krijgen op groente en fruit (parool.nl 2012).

Weer anderen wijzen op de valkuil van 'nutritionisme' bij een vettaks, zoals voedseljournalist Michiel Bussink (2011):

De vettaks is een mooi voorbeeld van nutritionisme, de ideologie die voedsel beziet als iets dat uitsluitend om gezondheid draait, bepaald door de ingrediënten van het product. [...] Hoe en wat we eten is cultureel, economisch, sociologisch, ecologisch en gastronomisch van belang [...]: eten is veel meer dan de som der delen.

WETENSCHAPPELIJKE STUDIES VETTAKS

Langetermijneffecten prijsveranderingen vet voedsel in Rusland

Hoofdvraag van deze studie was of veranderingen in prijzen van ongezond voedsel ook langetermijneffecten hebben, ook wanneer er geen sprake is van ondersteunend overheidsbeleid. Deze studie over Rusland laat zien dat de prijzen van vlees en boter drastisch stegen in de openmarkteconomie, terwijl het inkomen van de bevolking daalde. De eerste resultaten waren hoopvol voor de invoering van een vettaks want de consumptie van vet nam in eerste instantie af van 35% naar 30%. Echter vrij snel na de prijsverhogingen steeg de vetinname van de bevolking weer naar 35%. Als verklaring geven de wetenschappers dat de Russen aan de prijsstijgingen gewend zijn geraakt. Mogelijk zou begeleidend overheidsbeleid gericht op voorlichting over ongezond voedsel wel tot een duurzame verandering in gedrag hebben geleid. (Dellava et al. 2010)

Maastrichts computereperiment vettaks

Een studie van UM-wetenschapper Janneke Giesen laat zien dat bij een prijsverhoging van minimaal 25% op producten met veel suiker of vet, Amerikaanse studenten een minder calorierijke lunch gaan samenstellen. Uitzondering vormen de studenten die toch al op de calorieën letten; hun gedrag was voor en na de prijsverhoging hetzelfde. (Giesen et al. 2011)

Rutger Claassen benoemt verder dat de vettaks geen gedragsverandering te weeg zal brengen omdat het de mensen niet leert over hoe ze met voeding om moeten gaan.

Dus die vettaks vind ik in een bepaald opzicht ook een beetje een gemakzuchtig middel. Ja, aan de BTW- knoppen draaien dat is niet moeilijk. Maar wat heb je dan gedaan? [...] je hebt vooral mensen geraakt, ongeacht hoe ze in dat vraagstuk staan van hoe ga ik met mijn voedsel om.

Minister Schippers laat in een brief aan de Tweede Kamer weten geen voorstander te zijn van de vettaks omdat nog onvoldoende duidelijk is wat de effecten zijn van prijsmaatregelen die een gezondheidseffect beogen (skipr.nl 2012). 'De Bekker' reageert op dit bericht als volgt:

De effecten rond tabak zijn niet eens zo lang geleden in een Interdepartementaal Beleids-onderzoek uitgebreid belicht (conclusie: ja, accijns helpt). En heeft er nu niemand bij VWS het OECD rapport 'Obesity and the Economics of Prevention: Fit not Fat' onder de neus van de minister geschoven? [...]

Prijsprikkels werken dus wel, juist in samenwerking met ander beleid. De overheid heeft een rol bij het corrigeren van externe effecten - vooral bij een groter wordend gat tussen sociaaleconomisch sterkeren en zwakkeren. Mensen gaan nu onnodig dood of worden chronisch ziek.

In het debat denken sommigen dat het niet gaat werken omdat mensen vluchtroutes zullen verzinnen. De Denen blijken bijvoorbeeld massaal ongezonde, vette voeding uit de omliggende landen te hebben gehaald (zie tekstbox). Onno Nieveen verwijst ook naar de onbedoelde effecten van de drooglegging in de VS en de dure alcohol in de Scandinavische landen, waardoor mensen via omwegen toch aan hun gerief weten te komen: 'Water stroomt natuurlijk altijd van hoog naar laag. Dat zal hier ook zo zijn'.

Daarnaast wordt ook genoemd dat men denkt dat het alleen werkt bij extreem grote prijsverhogingen, iets wat in de praktijk lastig uitvoerbaar zal zijn.² Uit een peiling van de Telegraaf (Van Zwieten 2011) is de meerderheid van de respondenten van mening dat mensen *fastfood* niet direct laten staan als er een vettaks wordt ingevoerd: 'Pas als ongezond eten heel duur wordt, dan heeft het enig effect.'

Hierop aansluitend schrijft Peter Giesen in de Volkskrant (2011 a):

Echt resultaat zal zo'n taks pas hebben als de prijs van ongezond eten heel hoog wordt. Maar het is onaanvaardbaar om de kroketten en de cola peperduur te maken, terwijl de meeste mensen zulke producten met mate gebruiken. En zal de beoogde doelgroep werkelijk de tompouce verruilen voor de sinaasappel?

5. CONTRA OVERHEIDSBEMOEIENIS: WAT GEZOND/ONGEZOND IS, VERANDERT STEEDS

Een ander argument, dat met het vorige argument samenhangt, is dat opvattingen over wat gezond en ongezond eten is zo vaak veranderen, dat in de praktijk een vettaks ondoenlijk zal zijn om in te voeren. Daarnaast speelt voldoende beweging ook een rol en de mate waarin men iets eet.

---

² Uit een studie van Groot en Maassen van den Brink (2002) blijkt bijvoorbeeld dat op het gebied van sigaretten ook relatief geringe prijsverhogingen effect kunnen sorteren: een 10% verhoging van de prijs van sigaretten leidt gemiddeld tot een consumptiedaling met 3 tot 6%.

Onno Nieveen wijst hier op:

En natuurlijk de verschuivende inzichten ook nog. Een paar jaar geleden dachten we van onverzadigde plantaardige vetten dat die gezond zouden zijn – het Becel-verhaal. De kans dat dat nog waar is, is behoorlijk afgenomen. Sterker nog, die zou wel eens behoorlijk ongezond kunnen zijn. En we gaan nu weer terug naar de verzadigde plantaardige vetten, oftewel je moet gewoon weer roomboter eten in plaats van Becel.

En tot slot ook Michiel Bussink (2011):

De oplossing wordt tegenwoordig gebracht voedsel onder te verdelen in 'goed' en 'slecht'. Daarbij wordt er niet zozeer verwezen naar het product dat we daadwerkelijk in onze mond stoppen, maar naar de bestanddelen. Ingrediënt 'vet', met name in verzadigde vorm, zou ongezond zijn, dus zijn producten met verzadigd vet 'slecht' en zonder 'goed'. [...] Maar de boodschap 'margarine is gezond en boter ongezond' is uiteraard onzin: dagelijks een kuipje margarine leeglepelen is niet verstandig en wie leeft van één boterham met roomboter krijgt te weinig vet binnen. Het gaat om de mate waarin iets wordt gegeten in combinatie met de verrichte lichamelijke inspanning.

Bovendien claimen wetenschappers gezondheidseffecten over ingrediënten, die keer op keer veel te kort door de bocht blijken te zijn. Eet geen cholesterol, totdat blijkt dat je vooral wel goede cholesterol moet eten. Eet vezelrijk! Maar wie te veel vezels eet, neemt te weinig magnesium, fosfor en zink op. Anti-oxidanten zijn het helemaal, totdat bleek dat een teveel misschien wel kankerwekkend is.

2.4 Argumenten pro overheidsbemoeienis

Welke argumenten vinden we bij de voorstanders van ingrijpen door de overheid?

1. *Bescherming tegen schade aan zichzelf*: Burgers brengen schade aan zichzelf toe door ongezond te eten. De overheid heeft een plicht om voor de gezondheid van burgers te zorgen. Daarnaast hebben burgers hulp nodig bij het aanleren van een gezondere levensstijl. Hierdoor is overheidsingrijpen in de vorm van een vettaks gerechtvaardigd.
2. *Beperking stijging van zorgkosten (financiële schade aan derden)*: Door de ongezonde leefstijl worden de kosten voor de gezondheidszorg te hoog. Preventie in de vorm van een vettaks kan deze kosten verlagen.
3. *Consistentie*: De vettaks is een normale belastingmaatregel, evenals accijnzen op alcohol en tabak. Consistentie is daarom vereist.
4. *Industrie moet aangepakt worden*: Overheidsingrijpen is gewenst, maar dan wel bij de producent en niet de consument.

De eerste twee argumenten zijn te groeperen rondom het schadebeginsel; ofwel in de zin van voorkomen aan schade aan het individu zelf, ofwel van voorkomen van financiële schade aan derden. De laatste twee argumenten gaan over consistentie in en target van aanpak.

1. PRO OVERHEIDSBEMOEIENIS: HET IS GEEN BETUTTeling MAAR GEZONDHEIDSBESCHERMING

Het eerste argument pro overheidsbemoeienis wordt door de voorstanders de facto niet als betutteling gezien, maar als zorgen voor of bescherming van de burgers. Het past bij de plicht die de overheid heeft om de gezondheid van burgers te beschermen en schade aan de eigen gezondheid te voorkomen.

Evelien Tonkens benoemt in dit verband het verschil tussen liberalisme en paternalisme: 'bemoei je je (als overheid – PS) alleen met burgers bij schade of overlast, of bemoei je je in principe al eerder omdat je denkt dat het goed voor de mens is, ook als er geen schade of overlast is of risico daarop?' Ze ziet de vettaks als een gezondheidsbonus, omdat 'je ongezonde producten duurder maakt en gezonde producten goedkoper.'

Binnen dit argument valt nog een variatie te onderscheiden in zorgen voor de hele samenleving of bijvoorbeeld voor specifieke groepen burgers binnen de maatschappij, zoals mensen met een lagere opleiding of lager inkomen, om verschillen tussen bevolkingsgroepen te verkleinen. Rien Meijerink vertelt hierover in een interview met de Volkskrant (Herderscheê 2011):

Als je de leefstijl van mensen beïnvloedt, dan betuttel je. Misschien is het verkeerd als we het over preventief beleid hebben en over leefstijlbeïnvloeding. Het gaat om gezondheidsbescherming, vooral voor de jeugd.

Vanuit moreel oogpunt moeten we juist wel ingrijpen. Want we zien dat laagopgeleiden eerder chronische welvaartsziekten ontwikkelen. Zij leven jaren met klachten en hebben zorg nodig. Dure zorg. Een kwart van de ziektekosten is te wijten aan welvaartsziekten. Die zijn het gevolg van slecht en te veel eten, van roken, van alcoholgebruik en van te weinig beweging. Daar moeten we op ingrijpen.

Rutger Claassen is tegen deze vorm van overheidsbemoeienis en schaaft het onder 'hard paternalisme'. Onder 'hard paternalisme' verstaat hij dat de staat ingaat 'tegen de uitdrukkelijke, autonoom bepaalde wens van het individu' (Claassen 2010: 92). In het interview legt hij het verschil tussen hard en zacht paternalisme uit:

De voornaamste reden van ingrijpen bij burgers is als er een vorm van wilswakke bij burgers is. Of beter gezegd een gebrek aan autonomie. Dus dat is wat in de literatuur 'zacht paternalisme' wordt genoemd. 'Hard paternalisme' is sterker. Zelfs als burgers iets op autonome wijze gekozen hebben, dat je dan nog zegt als overheid: nee, wij weten het beter.

In zijn denkkader, wat een liberale visie in politiek-filosofische zin is, is zacht paternalisme toegestaan en hard paternalisme niet. Dus wanneer iemand bij zijn volle bewustzijn kiest voor ongezond eten en die keuze autonoom heeft gemaakt, dan mag een staat daar niet door middel van een vettaks ingrijpen.

Een variant van dit bemoeienisargument legt meer de nadruk op het geven van hulp aan burgers. Evelien Tonkens is van mening dat mensen een handje geholpen kunnen worden door de vettaks, omdat nu eenmaal ongezond voedsel goedkoop is en gezond voedsel duur.

Wat dik maakt, is dat de goedkoopste keuze de ongezondste keuze is. Dat een kroket goedkoper is dan een appel. Een vettaks bestrijdt dat door de gezondste keuze de goedkoopste te maken. Daarmee kunnen arme mensen gemakkelijker gezonde voeding kiezen. (Tonkens 2011)

Voor de mensen met weinig geld komt de walnoot wel veel dichterbij hun bereik en het speklapje gaat verder weg. [...] Dan kan je zeggen dat de walnoot nog steeds vrij duur is. Als overheid kun je hierop reageren met: dan gaan we dat subsidiëren. (interview)

Rutger Claassen is ook vóór hulp van de overheid wanneer mensen aangeven het zelf lastig te vinden om gezonde keuzes te maken, iets wat hij onder 'zacht paternalisme' schaaft. Het gaat dan om mensen die niet in staat zijn om autonome beslissingen te nemen om allerlei redenen.

Bij heel veel problemen rondom obesitas, gevallen daarvan, weten we niet goed waarom we te veel eten. Dus het is voor een buitenstaander, zeg de overheid, heel moeilijk om in te schatten of iemand te veel eet omdat hij daar zelf voor gekozen heeft, of omdat hij daartoe in feite door een soort onbewuste krachten gedreven wordt, en dat het dus eigenlijk het buiten zijn wil om gebeurt. Denk aan de invloed van de media en de reclame, en iemand aanzetten tot eten, tot slecht, vet eten. Denk aan de omgeving, opgegroeid in een gezin waar door ouders ook veel te vet en zwaar gegeten werd, etc. Dat zijn krachten om ons heen die invloed op ons uitoefenen en dat is niet onze eigen wil en daar zit een soort spanning tussen. [...]

Als dat het geval is dan zou je als overheid kunnen zeggen: oké, dan gaan we je dus helpen, en in het dagelijkse leven is dat dus paternalistisch: want dan gaan we dus dingen doen waar je op het moment zelf zegt van: ja, maar ik wil wél (vet voedsel - PS), maar nu heb je even gezegd, met enige afstand, met een gevulde maag, van: nee, ik zou eigenlijk anders willen leven. Dus dat is een soort bijstaan, een soort copaternalisme, bij wijze van spreken, van de overheid en het individu zelf, op een wat helderder moment, ten aanzien van het dagelijks leven van dat individu.

Hij is daarentegen wel van mening dat de vettaks voor dit probleem geen oplossing biedt omdat deze te ongericht is (zie argumenten contra) en aan burgers die wel autonome keuzes kunnen maken dwang oplegt.

2. PRO OVERHEIDSBEMOEIENIS: DE VETTAKS IS EEN MIDDEL OM DE STIJGENDE KOSTEN IN DE ZORG TE VERMINDEREN (FINANCIËLE SCHADE AAN DERDEN)

Een secundair argument van de RVZ om in te zetten op preventie van welvaartsziekten door middel van een vettaks - naast de gezondheidswinst - is een verlaging van zorgkosten (RVZ 2011). Op het individuele vlak hebben mensen met

obesitas meer kans op diabetes, hartziekten en artrose, met eveneens gevolgen voor de arbeidsparticipatie. Op populatieniveau blijkt het aantal mensen met obesitas een stijgende trend te laten zien in Nederland. De behandeling van deze welvaartsziekten kost veel geld en preventie ervan zou deze kosten kunnen doen dalen.³ Een vettaks stuurt aan op verandering van gedrag van burgers in hun leefstijl en kan op die manier (latere) zorgkosten drukken.

Een van de tegenstanders van dit kostenargument is VVD-kamerlid Anne Mulder. In zijn opinieartikel in NRC Handelsblad in 2011 verwoordt hij het als volgt:

Het aantal aandoeningen dat te maken heeft met leefstijl neemt toe. Denk aan diabetes, longaandoeningen en tal van hart- en vaatziekten. Mensen roken, eten te veel, te vet en te zout. Zij bewegen te weinig en drinken te veel. De behandeling van die leefstijlziekten kost klauwen vol met geld. Preventie zou deze uitgaven kunnen helpen voorkomen en zo de exploderende zorgkosten indammen – zo is de ogenschijnlijk logische gedachte.

Het tegendeel is echter het geval. Preventie leidt juist tot een stijging van de totale zorgkosten [...]. Deze paradox komt doordat de meeste zorgkosten in iemands laatste levensjaar worden gemaakt. Het laatste levensjaar is maar liefst vijftien keer duurder dan de andere levensjaren. Door preventie leeft men langer. Hierdoor verschuift het laatste levensjaar naar een later tijdstip. Die hoge kosten worden dan dus alsnog gemaakt. Ook mensen die gezond leven, worden immers uiteindelijk ziek en gaan dood. [...] De logische conclusie is dat preventie de zorgkosten op korte termijn verlaagt, maar ze op de langere termijn per saldo weer doet stijgen.

Dit debat is complex en er zijn verschillende meningen en onderbouwingen over de al dan niet oplopende zorgkosten die hier verder niet zullen worden uitgewerkt.

3. PRO OVERHEIDSBEMOEIENIS: WAAROM NIET OP VETTEN ALS HET OP ALCOHOL EN ACCIJNZEN OOK GEBEURT?

Wat is eigenlijk zo bijzonder aan een vettaks? Waarom ontstaat er zoveel ophef over? Voorstanders van overheidsbemoeyenis zien de vettaks dan in hetzelfde rijtje als accijnzen op alcohol, benzine en tabak. Die betalen mensen ook gewoon.

Evelien Tonkens:

Overall zit belasting op, dus de vettaks is niks bijzonders. In ieder geval niet in de zin van: nu gaan we plotseling ergens belasting op heffen, want dat hadden we nog niet gedaan, de rest is allemaal vrij en nu gaan we hier belasting op heffen. We hebben al een onderscheid tussen noodzakelijke geachte en niet zo noodzakelijk geachte producten. Als iets minder noodzakelijk is, dan heb je tegenwoordig 21% btw en anders 6%. Dus dat is ook al

---

³ Hierbij wordt de kanttekening gemaakt dat overgewicht ook een negatief effect heeft op de levensverwachting, waardoor de totale zorgkosten voor mensen met overgewicht wel eens lager zouden kunnen zijn. Binnen elke leeftijdsgroep zijn de kosten voor de gezondheidszorg voor mensen met overgewicht echter hoger dan voor mensen zonder overgewicht (Groot en Maassen van den Brink 2002).

heel normatief en paternalistisch natuurlijk, want ik zeg tegen jou met zo'n tarief dat het eten van brood noodzakelijk is, en dat het gezonder is dan heel veel andere dingen. [...] Eigenlijk bevat ieder product dat je in de winkel koopt een norm over hoe belangrijk het is dat jij dat eet. Dus in die zin is de vettaks niks bijzonders. Het past gewoon in hetzelfde patroon en je zou je van een aantal zaken die ooit zo zijn besloten kunnen afvragen of we dat eigenlijk nog steeds verstandig vinden. Dus gewoon opnieuw nadenken over welke belastingtarieven je wilt heffen op noodzakelijk en belangrijk geachte voeding.

Ook Onno Nieveen benoemt het punt dat er al op verschillende producten accijnzen worden geheven:

Kijk, op allerlei andere dingen doen we het wel: sigaretten daar zit heel veel taks op, alcohol zit heel veel taks op. Dus waarom doe je het in het ene geval wel en in het andere geval niet?

4. PRO OVERHEIDSBEMOEIENIS: AANPAK INDUSTRIE EN SCHOLEN VOOROP: PAK DE BRON AAN (EN DUS DE FABRIKANT) IN PLAATS VAN HET SYMPTOOM (DE CONSUMENT)

Uit de verschillende interviews blijkt dat men voor overheidsbemoeienis is op het gebied van ingrijpen bij de industrie en scholen. Dit argument kan als een combinatie van vóór overheidsingrijpen, maar tegen het *targeten* van de consument gezien worden (en dus tegen een vettaks op het eindproduct). De overheid zou juist bij de bron moeten ingrijpen. Er worden verschillende alternatieve maatregelen geopperd, zoals het heffen van een grondstoffentaks bij de industrie, een verbod op bepaalde grondstoffen die schadelijk zijn (zout, aspartaam), het maken van verplichtende afspraken met de industrie over de zout-vet-suiker verhoudingen, het financieren van fundamenteel onderzoek naar voedsel door de overheid, en het weghalen van snoepautomaten in scholen. Over dat laatste punt merkt Onno Nieveen op: 'Je kan toch niet met je droge ogen blijven volhouden dat je het belangrijk vindt dat onze kinderen goede voeding krijgen en die rotzooi zelf tegelijkertijd verkopen?'

Rutger Claassen zegt over de schoolomgeving en de industrie:

Een van de dingen die je wel kunt doen is ten aanzien van kinderen. Dus voor kinderen ben ik voor *allover* paternalisme, maar dat komt omdat ze zelf nog geen autonome wil hebben. Dus je zou heel sterk moeten inzetten op paternalistisch zijn ten aanzien van alles wat er in de schoolomgeving aan slechte dingen verkrijgbaar is. Maar als mensen dan volwassen zijn, dan wordt de verhouding toch anders. Dan beschouw je ze als autonome individuen en dan moet je dus met ze gaan praten of ze zelf een soort tekort aan autonomie ervaren in hun omgang met eten of niet.

Ik pleit voor een verbod op te veel zout of op andere voedingsmiddelen waar discussie over is. De overheid mag dat best opleggen. Dat zou je hard paternalisme kunnen noemen naar de industrie toe. Dat heeft ermee te maken dat er bijvoorbeeld geen enkel aanbod meer verkrijgbaar is zonder te veel zout. Als in de supermarkt niks is zonder te veel zout,

dan kan ik mijn vrije wil niet uitoefenen. Als autonoom individu moet ik kunnen kiezen en de overheid moet mij helpen door te zorgen dat niet alles slecht is. En als ik dan meer zout of suiker wil, nou, dan voeg ik het thuis toe.

3. Rauwer

3.1 Beschrijving casus Rauwer

Casus Rauwer

De tweede casus gaat over het debat rondom de documentaire Rauwer die tijdens IDFA op 15 november 2012 in Amsterdam in première ging. Rauwer (2012) is het vervolg op de documentaire Rauw (2008), onder regie van Anne-loek Sollart. In beide documentaires staan Tom en zijn moeder Francis centraal. Liet Rauw vooral een beeld zien van de leefwereld van de destijds 11-jarige Tom, een jongen die samen met zijn moeder alleen *raw food* eet, Rauwer gaat vooral in op de gevolgen van de documentaire Rauw voor de levens van Tom en Francis. Verschillende artsen hebben bij Tom een grote groeiachterstand geconstateerd (tot 12 cm korter), evenals tekorten aan eiwitten, calcium en vetten. Francis beweert juist dat raw food de enige gezonde manier van leven is en dat het niet erg is dat haar zoon korter is, omdat hij geen groeihormonen via voedsel binnenkrijgt.

We zien in de documentaire dat Tom inmiddels het derde opeenvolgende jaar niet naar school gaat, omdat het volgens zijn moeder onmogelijk werd om school te combineren met zijn *raw food* eetpatroon. Bij het Meldpunt Kindermishandeling is door een kinderarts een klacht ingediend omdat Tom ver onder de gemiddelde groeicurve voor jongens van zijn leeftijd ligt en er verschillende tekorten zijn geconstateerd. Hierop start de Raad voor Kinderbescherming een onderzoek en Francis wordt beschuldigd van kindermishandeling. Tom en Francis wonen verschillende zittingen bij en Tom wordt onder toezicht gesteld van Bureau Jeugdzorg, met een mogelijke uithuisplaatsing tot gevolg.

Zowel Rauw als Rauwer hebben flink wat stof doen opwaaien in de levens van Tom en Francis. Het proces is door de documentaires in een stroomversnelling geraakt. Op 17 december 2012 krijgen ze te horen dat Bureau Jeugdzorg Tom met spoed uit huis wil plaatsen, omdat hij al drie jaar geen regulier onderwijs meer heeft gevolgd (Volkskrant 19 december 2012). Tom duikt hierna onder. Het wordt stil in de media rondom Tom en Francis. De laatste stand van zaken van eind december 2012 is dat Tom niet uit huis wordt geplaatst. Hij gaat vanaf 7 januari 2013 weer erkend onderwijs volgen, een stap die na bemiddeling van Kinderombudsman Marc Dullaert tot stand is gekomen (de Volkskrant 2012).

3.2 Waarom zorgt Rauwer voor debat over overheidsbemoeienis?

Deze casus roept debat op over overheidsbemoeienis omdat er - naast het standpunt dat er ingegrepen moet worden - in de publieke discussie ook mensen zijn die vinden dat de overheid hier niet had mogen ingrijpen. Op webfora vragen mensen zich af waarom zo heftig wordt gereageerd op de leefstijl van Francis en Tom, en vindt men het onbegrijpelijk dat hier wordt ingegrepen:

Laat die mensen ook, het is zoveel erger om een kind te slaan en totaal geen aandacht te geven dan zo erg bezig zijn met voeding en geven om hoe gezond je kind is.

Schandelijk! En hoe die arme wijze sterke moeder neer wordt gezet in de media. Ik hoop echt dat die moeder en Tom een enorme schadevergoeding krijgen ter compensatie! Belachelijk om onschuldige burgers zo te mishandelen! (reacties op YouTube bij optreden Francis en Tom bij Pauw & Witteman)

Ook in de Volkskrant roeren deskundigen en opiniemakers zich. Arnon Grunberg schrijft in zijn Voetnoot van vrijdag 21 december 2012:

Alle ouders beschadigen hun kinderen, maar volgens sommigen beschadigen bepaalde ouders hun kinderen op zo'n manier dat de overheid zou moeten ingrijpen. Micha de Winter, hoogleraar pedagogiek, vindt dat de zoon van Francis Kenter, de zogenaamde 'rauwmoeder', uit huis moet worden geplaatst. Zijn argumentatie lijkt op die waarop voorstanders van het boerkaverbod zich beroepen: vrouwen in boerka worden onderdrukt en daarom moet de overheid hen bevrijden. Zelf geeft Tom (15) aan dat hij ondanks de theorieën van zijn moeder over voedsel graag bij haar wil blijven. [...] Tom moet niet tegen zijn zin in 'bevrijd' worden. Juist een puber heeft recht op een milde vorm van zelfdestructie.

Waarop Micha de Winter diezelfde middag op Twitter reageert:

Dwaze vergelijking #ArnonGrunberg in @Volkskrant: rauwkostjongetje en burkavrouw. Kent geen verschil tussen kind en gesluisde dames @armony

3.3 Argumenten contra overheidsbemoeienis

De volgende argumenten tegen overheidsbemoeienis worden genoemd:

1. *Geen schade, dus geen bescherming nodig:* Er is geen schade want Toms leefstijl is gezond.
  - a. De kennis over voeding bij reguliere artsen loopt achter bij kennis over voeding bij alternatieve artsen.
  - b. Het wetenschappelijke bewijs van de groeiachterstand houdt geen stand omdat er te weinig bewijs is.
2. *Wel schade, maar arbitrair ingrijpen:* Er is wel gezondheidsschade, maar het ingrijpen in deze casus is arbitrair en niet consequent. Als dit als schade wordt gezien, hoe zit het dan met kinderen die veel *fastfood* eten? Wordt er dan niet met twee maten gemeten?

3. *Wel schade, maar ingrijpen is buitenproportioneel*: Er is wel gezondheidsschade, maar de schade van een uithuisplaatsing weegt niet op tegen de schade van het ongewenst wegnemen van een kind bij zijn ouder.

1. CONTRA OVERHEIDSBEMOEIENIS: ER IS GEEN SCHADE AAN HET KIND (WANT HET KIND IS GEZOND) EN ER IS DUS GEEN BESCHERMING NODIG

Francis Kenter's standpunt is dat zij zorgbemoeienis van de overheid niet op prijs stelt, omdat ze als moeder het beste met de gezondheid van Tom voor heeft, in zijn belang handelt, en hem geen schade toebrengt.

As a parent we have the responsibility to teach our children and to feed our children to the best of our ability. And if you are convinced, like I am, that certain foods will harm our children's health, then how can you say to your kids: it is all right? (Francis in Engelstalig interview met *Freedom Central* op YouTube)

Zij onderbouwt haar standpunt door de deskundigheid van artsen over voeding in twijfel te trekken. Ze is van mening dat artsen niet weten wat goede voeding is, omdat daar in hun opleiding geen aandacht aan wordt geschonken. Voedingscoach Onno Nieveen ondersteunt dit standpunt in zijn interview:

En dan de zogenaamde kenners, de experts, dan worden er altijd artsen opgevoerd, maar die artsen weten niks over voeding. Die hebben een driemaandsvak gevolgd in hun opleiding en *that's it*. En daar zit natuurlijk een probleem. Dus je moet eigenlijk voedingskundigen aan het woord laten die gewoon het hele veld bestrijken.

Francis heeft zich negen jaar verdiept in gezonde voeding en in haar optiek worden burgers onwetend gehouden over voeding:

People do not have the information. This information is being withheld from us. I believe that we are deliberately being given food that makes us ill. Most of the food that is in the supermarket is food that makes us ill. It is *overprocessed*, there are additives in it, there are chemicals in it, that are affecting our brain. We are being dumped down by the food that is being given to us. And then we need medicines to make us better. (Francis in Engelstalig interview met *Freedom Central* op YouTube)

Zij is er van overtuigd dat het bewerkte voedsel dat in Nederland verkrijgbaar is, ongezond is. Steeds meer mensen worden ziek en er komen steeds meer voedingsgerelateerde ziektes bij. Om die reden heeft ze besloten om haar zoon vanaf zijn vijfde *raw food* te geven. Zij ziet bewijs voor haar standpunt dat *raw food* gezond is in het verdwijnen van Toms astma enkele weken nadat hij aan het dieet begonnen was.

Het argument dat Tom schade heeft ondervonden door zijn eetpatroon en daardoor 12 cm korter is, weerlegt Francis bijvoorbeeld met het argument dat Neder-

landse jongeren veel te veel groeihormonen via de voeding binnenkrijgen en om die reden eigenlijk te lang zijn. Dus wat is normaal?

Rutger Claassen zegt hierover:

Maar nogmaals, een paar centimeter korter, het gaat er om: zijn er gezondheidsproblemen te verwachten op latere leeftijd? En als dat niet het geval is, dan moet ze vrijuit gaan. En dan maar hopen dat er wetenschappelijke duidelijkheid komt op een bepaald moment, waardoor je met meer zekerheid later met vergelijkbare gevallen kunt omgaan.

De presumptie is dat je niet ingrijpt, tenzij er sprake is van schade. Maar die schade moet wel aangetoond zijn. En uiteindelijk hebben we niks meer dan de wetenschap. En als de wetenschap niet *conclusive* is, ja, dan moet je niet ingrijpen.

Tot slot wijzen sommigen erop dat de bewijslast vóór schade niet wetenschappelijk onderbouwd is, een punt dat zijdelings ook al als nuance bij de argumenten vóór ingrijpen (zie paragraaf 3.4) wordt aangemerkt door de directeur van het voedingscentrum. Onno Nieveen zegt hierover:

N=1. Je weet helemaal niet hoe lang die jongen zou zijn geworden. [...] Wetenschappelijk gezien – waar iedereen altijd mee komt – zegt het niets. Kijk overall, als je 1000 kinderen volgt, dan kan je misschien zeggen van ja, die kinderen (die een rauw dieet volgen – PS) zijn kleiner dan de gemiddelde kinderen die een ander voedingspatroon volgen. Maar op basis van één jongen daar iets over zeggen, dat is onzin. [...] Ze schermen altijd met de wetenschap. Nou n=1 dat is gewoon geen wetenschap. Dat is gewoon één case.

Deze iets van elkaar verschillende onderbouwingen zou je kunnen samenvatten met het hebben van een andere visie op gezondheid dan het reguliere medische circuit, op basis waarvan men Tom juist wel gezond vindt.

2. CONTRA OVERHEIDSBEMOEIENIS: HET IS ARBITRAIR (OFTEWEL: HOE ZIT HET DAN MET DE ANDERE KANT VAN DE STREEP, BIJVOORBEELD OBESE KINDEREN?)

Ging het bij het eerste type argument om dat er geen schade is, bij argument 2 en 3 gaat het om het uitgangspunt dat er schade is. Een tweede argument tegen bemoeienis heeft met rechtvaardigheid te maken. Stel dat er wordt uitgegaan van schade aan het kind, is het dan fair dat er alleen bij Tom wordt ingegrepen en niet bij kinderen die bijvoorbeeld alleen maar junkfood eten en waar de gezondheid duidelijk op het spel staat? Francis ziet juist dat voedingspatroon als teken van verwaarlozing, terwijl zij haar best doet om Tom zo gezond mogelijk op te voeden. Voor haar is het dus de omgedraaide wereld dat zij wordt aangeklaagd voor kindermishandeling.

In de uitzending van Pauw & Witteman op 14 november 2012 benoemt Jeroen Pauw dat Francis een experiment met haar zoon aan het uitvoeren is, waarop Francis antwoordt:

[..] in mijn ogen is wat de meeste mensen hun kinderen te eten geven een groter experiment dan een kind zijn natuurlijke voeding te geven. [...] Ik denk dat de meeste andere mensen een experiment met hun kinderen aan het uitvoeren zijn.

Dit argument krijgt bijval in de media:

Ik heb Rauwer nu ook bekeken en ben niet echt van mening veranderd. Ik vind het vooral kwalijk dat de Nederlandse maatschappij zo betuttelend is dat ze denkt dat ze dit soort moeders moet aanpakken. Ik blijf van mening dat ik haar opvoeding verre van ideaal vind. Maar als deze moeder een rechtszaak moet krijgen om zich te verantwoorden, dan zou dat ook moeten gelden voor alle ouders die werken en hun carrière zo belangrijk vinden dat ze geen tijd meer hebben voor hun kinderen. En voor alle ouders die hun kinderen iedere dag kant-en-klaar maaltijden geven of patat of pizza omdat ze te beroerd zijn om voor hun kind te koken. Of voor alle ouders die hun kinderen van alles en nog wat verbieden of juist opdringen, met als argument omdat god dat zogenaamd zo wil. Of voor alle ouders die hun kinderen van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat tv laten kijken, of computerspelletjes of het eindeloze gebruik van hun mobiele telefoon dag in dag uit. Enz. enz. Wees dan consequent als maatschappij !!! Nog meer rechtens en rechtszaken dus. Aanpakken al die ouders. Geld speelt geen rol ..... want in dit geval kan het kennelijk ook.

(Robi, reactie op Moviemeter op 6 januari 2013)

Het gemak waarmee wettische instanties zich op deze moeder en zoon werpen komt dicht in de buurt van staatsterreur. Ik zou wensen dat ze op de zelfde wijze in achterstandswijken naar de jeugd en hun ouders gaan kijken en handelen. MacDonalds en Burgerkings kunnen dan worden gesloten. Klaarblijkelijk heeft daarvan nog niemand aangifte gedaan. Wat nou ondervoeding, groeicurven en leerplicht. (Leendertbob, reactie op nrc.nl>breedbeeld op 18 december 2012)

Ook Onno Nieveen hangt dit argument aan:

Nou ja, als je links van het midden zegt van die kinderen die hebben groeiproblemen en gezondheidsproblemen als gevolg van de wijze waarop ze gevoed worden, dat zelfde geldt aan de andere kant, rechts van het midden. Dikke kinderen, die hebben op zijn minst zoveel problemen als gevolg van hun voedingswijze, die ingegeven wordt door hun ouders, die gefaciliteerd wordt door de school/de overheid, de cola-automaten enzovoort. Dus als je bij Tom gaat ingrijpen dan zou je bij die 100 duizenden andere kinderen ook moeten gaan ingrijpen. [...]

Ja, ik denk dat als Tom een geval is, dan zijn er nog wel een paar meer te bedenken. Sterker nog, ik denk dat Tom, ook al is ie misschien iets te klein, *who cares*, maar al die mensen die zwaar *obees* zijn, die krijgen zeker suikerziekte met alle consequenties van dien. Dat is echt een batterij met problemen die je daar op je af ziet komen. En dat is wel wetenschappelijk aangetoond.

3. CONTRA OVERHEIDSBEMOEIENIS: ER IS (MOGELIJK) WEL SCHADE, MAAR WEEGT DE SCHADE VAN EEN UITHUISPLAATSING HIER TEGEN OP?

Sommigen in het debat vragen zich af of een uithuisplaatsing niet een buitenproportioneel middel is om in te zetten voor de eventuele schade die er is. Evelien Tonkens zegt hierover:

Ik vind een uithuisplaatsing op basis van een dieet alleen, ja, ik weet niet, dat gaat wel heel ver. Op het moment dat je echt alleen maar bijvoorbeeld chips te eten krijgt, 24 uur per dag, dat je denkt dat gaat echt heel erg fout, daar doe je iemand enorme schade mee... Met dat rauwe dieet kun je je dat een beetje afvragen, sja, het (rauwe dieet - PS) lijkt me niet zo verstandig, maar is het nou zo dramatisch?

Ze benoemt verder het problematische karakter van het op schade gefocuste liberale gedachtegoed in Nederland, waardoor bemoeienis een machinaal en onmenselijk gezicht heeft gekregen en zachtere vormen van bemoeienis vaak buiten beeld blijven:

Een arts moet dus iemand nakijken en is dan eigenlijk verplicht om dat te gaan melden bij het Meldpunt, [...] en dan gaat min of meer automatisch de Raad van de Kinderbescherming zich ermee bemoeien, en die komt dan al ongeveer met de politie binnen. Ik bedoel het heeft een bureaucratisch, tamelijk onmenselijk gezicht gekregen. De exemplarische situatie daarvan is natuurlijk seksuele kindermishandeling, of überhaupt kindermishandeling. En nu ga je dat toepassen op dingen die eigenlijk veel minder ernstig zijn. Dat is best wel problematisch. [...]

In deze casus is dat eigenlijk meteen ook de tragiek ervan. Want hier zijn zichtbaar de zachtere vormen om iemand communicatief nog ingebed te houden in relaties, op school, om op de een of andere manier met iemand in gesprek te blijven over wat is nou een goed leven, niet ingezet, want ik bemoei me niet, dus laat iedereen doen wat ie wil doen. Maar nu hebben we hier een geval van schade en dan gaan we meteen hard ingrijpen. Dus in die zin heeft dat zogenaamd vrijlatende liberalisme een keiharde kant. [...] Terwijl het gericht is tegen een soort soft paternalisme, wat zegt van: nou ja dit lijkt me een beter leven, maar laten we daar eens over praten. Dat gaan we ook doen als er nog geen schade is. Dus ook als je denkt van: nou, je kind gaat niet dood van een rauw dieet, dan zou ik toch eens als huisarts, als docent, als iemand van het consultatiebureau, schoolarts..., nou er zijn allerlei momenten waarop mensen met kinderen met instanties te maken hebben, die iets van hun kind vinden. En als die dan allemaal zeggen van: we bemoeien ons er niet mee, dan eindigt dat met de Raad voor de Kinderbescherming. Het softe paternalisme heeft als aardigheid dat het een wat vriendelijker gezicht heeft.

Onno Nieveen vindt dat de overheidsbemoeienis veel te ver is gegaan en dat men meer met de ouders had moeten praten:

Op basis van gezondheidsaspecten hoeft je dat (uithuisplaatsing - PS) niet. Je kunt die ouders er toch op wijzen of de moeder in dit geval van 'nou let op dit, dat, zus en zo'. Nou, dan is het de verantwoording van die ouders wat ze daar verder mee doen. Dat is volgens

mij de standaardprocedure. En die Raad van de Kinderbescherming, dat had met school te maken en niet met groeien. Als je je kind terughaalt van school dan kom je natuurlijk in een heel andere conversatie terecht. Maar volgens mij hadden die twee dingen niets met elkaar te maken. Die moeder heeft toen op een bepaald moment haar kind van school gehaald, want die vond dat hij daar te veel blootgesteld werd aan (de ongezonde eetcultuur van de school - PS). En dat is natuurlijk wat anders.

Op [nrc.nl>breedbeeld](http://nrc.nl/breedbeeld) en GeenStijl vragen verschillende mensen zich af of een uithuisplaatsing in verhouding staat:

Zorgwekkend dat een ieder hier een mening over heeft of deze mevrouw "ziek" is en het kind mishandeld etc. Ze is erg fanatiek in haar overtuigingen dat mag gezegd worden, mijn inziens zie of hoor ik nergens in de gehele documentaire feiten of weerleggingen dat de jongen in kwestie daadwerkelijk ongezond zou leven. Het enige sterke argument dat naar voren wordt gebracht is dat Tom 12 cm korter zou worden dan normaal. Als dit het enige argument is dat op moet wegen tegen een gedwongen uit-huis-plaatsing dan stel ik mijzelf de vraag of het belang van het kind überhaupt gediend wordt of dat het slechts een bureaucratische ingreep is? (Lamberts, reactie op [nrc.nl>breedbeeld](http://nrc.nl/breedbeeld) op 18 december 2012)

Het is een moeilijk issue, maar duidelijk is dat dit kind door een opvoeding blijvende schade op gaat lopen, waarvan de gevolgen heel onvoorspelbaar zijn. Maar wat is het alternatief? Uit huis plaatsen is ook een traumatische ervaring. (Verburg, reactie op [nrc.nl>breedbeeld](http://nrc.nl/breedbeeld) op 18 december 2012)

De kwaal is ernstig, maar je moet je wel afvragen of het middel wellicht nog erger is. De definitie van kindermishandeling wordt de laatste jaren millimeter voor millimeter opgerekt zodat het niet opvalt waar we naar toe gaan met al dat uit huis plaatsen. (poppermotje, reactie op geenstijl.nl op 15 november 2012)

Tot slot een ingezonden brief aan de Volkskrant (Geachte redactie, 20 december 2012):

De rechter vond het rauwe voedingspatroon geen reden hem uit huis te plaatsen, misschien omdat hij daarvan kan afwijken, bijvoorbeeld als hij bij zijn vriendin eet of elders buiten de deur. Blijft over dat hij niet naar school gaat terwijl hij wel leerplichtig is. Bureau Jeugdzorg wil hem om die reden zo snel mogelijk uit huis plaatsen. Als het kind dat zelf ook wil: prima. Maar als dit niet zo is, vind ik zo'n beslissing een ernstige vorm van kindermishandeling. (N. van Westendorp, Amsterdam)

3.4 Argumenten pro overheidsbemoeienis

1. *Bescherming tegen schade*: Tom wordt schade toegebracht, c.q. de moeder handelt niet in zijn belang.
  - a. Er is gezondheidsschade.

- b. Er is schade als gevolg van een beperkte maatschappelijke ontwikkeling van het kind: ouders hebben de verantwoordelijkheid om hun kind kennis te laten maken met de wereld en niet alleen met hun eigen gedachtegoed.
- c. Er is sociale schade als gevolg van een isolement: het weghouden van Tom van school - omdat hij daar zijn leefstijl niet kon volhouden - zorgt voor schade in zijn sociale ontwikkeling.
- d. Er is schade door gebrek aan educatie. Kinderen hebben recht op onderwijs en contacten op school (leerplichtargument).

1. PRO OVERHEIDSBEMOEIENIS: ER IS SCHADE AAN HET KIND TOEgebracht

a. *Gezondheidsschade*

Hoofdargument is dat het kind door deze leefstijl schade aan de gezondheid wordt toegebracht en dat om die reden de overheid moet ingrijpen. De kinderarts van het AMC, die in de documentaire Rauwer aan het woord komt en die inmen- ging van de overheid in gang heeft gezet, is van mening dat aan Tom gezond- heidsschade wordt berokkend. Op basis van medische rapporten is gebleken dat Tom een groeiachterstand heeft van 12 centimeter en dat zijn groeicurve gelijk is aan die van een ondervoed kind in Afrika. Ze spreekt dan ook van ernstige on- dervoeding. Hij heeft tekorten op het gebied van calcium, vetten en eiwitten, wat naast de geringere lengtegroei ook gevolgen heeft voor zijn rijping en de ontwik- keling van zijn brein. Om die redenen wil de kinderarts dat er ingegrepen wordt, opdat Toms gezondheid niet verder wordt geschaad.

Ook in de media vindt dit argument bijval. Hoogleraar pedagogiek Micha de Win- ter in de Volkskrant (19 december 2012):

Op zichzelf mogen mensen met fundamentalistische ideeën best kinderen opvoeden – die vrijheid bestaat in Nederland – maar ze mogen hun kinderen geen schade toebrengen. De moeder van Tom doet dat wel. Dat staat als een paal boven water. Ze brengt zijn gezond- heid schade toe, zoals blijkt uit de medische rapporten over Tom. [...] Natuurlijk is uithuis- plaatsing door Jeugdzorg een laatste redmiddel. Maar in dit geval lijkt het me geoorloofd.

Een selectie van reacties op internetfora, met dezelfde strekking:

Rauwe groente is gezond, maar deze moeder slaat er gewoon in door, dat kind komt alle- lei voedingsstoffen te kort en ziet eruit als een kind van 10 jaar! [...] De rechtelijke macht moet dat kind en het dier (de hond werd ook op een dieet gezet – PS) uit huis laten plaat- sen zodat ze beiden de kans krijgen om een gezond leven te krijgen! (Postma, reactie op nrc.nl>breedbeeld op 18 december 2012)

Niets mis met rauw eten. Maar ook niet met een gevarieerd aanbod, een psychologisch onderzoek en intensieve therapie. Als je als volwassen man/vrouw besluit de hele dag pastinaken rauw op te knagen, ga je gang. Bewust je kind opzadelen met diverse achter-

standen door noodzakelijke voedingsstoffen te ontzeggen is een brevet van ouderlijk onvermogen. Een en ander los van de discussie over de chemische en biologische toevoegingen die de industrie in het eten verwerkt. (Dhr. W. Anhoop, reactie op geenstijl.nl op 15 november 2012)

Vervolgens zijn op het argument van gezondheidsschade aan het kind ook nuances te horen. De directeur van het Voedingscentrum Felix Cohen verwoordt het als volgt in de Volkskrant (19 december 2012):

[..] uit onderzoek blijkt dat Toms dieet op lange termijn ook negatieve invloed kan hebben op de ontwikkeling van zijn organen en het brein. Maar of dat in dit geval ook zo is, zullen we nooit weten. Daarvoor zou een tweede Tom moeten bestaan die de afgelopen jaren wel gekookt voedsel geeft gegeten.

b. Schade als gevolg van beperkte maatschappelijke ontwikkeling van het kind

Rutger Claassen vertelt in zijn interview over de speciale positie van kinderen, om zijn argument in te leiden dat ouders een plicht hebben om van kinderen wereldburgers te maken:

Kinderen zijn nog niet volwassen, nog niet autonoom, ze zijn op weg naar autonomie. Dat gaat natuurlijk gradueel, dus teenagers zijn daar verder in dan kleuters om zelfstandig te worden in alle opzichten van het woord. [..] Het betekent dat dus eigenlijk volwassenen de plicht hebben om het welzijn van het kind te behartigen zolang het kind is. [..]

De grote vraag is: wie zijn de volwassenen? Zijn dat de ouders of de staat? En wat gebeurt er bij een spanning tussen ouder en staat? Dat is een moeilijk spanningsveld, omdat de basisverantwoordelijkheid van de ouders primair is, vanwege de biologische band, en de staat is achtervang, in tweede instantie. [..]

Mijn insteek is: dat als de ouders kinderen verwaarlozen, en ik kan me voorstellen dat een groeiachterstand van 12 cm daar onder valt, ja dat dan de staat mag ingrijpen, mag zeggen: nee dit is niet in het belang van het kind, dus hier nemen wij de rol van de ouders over. Hoe pijnlijk ook, hoe ingrijpend ook.

Hij benoemt nadrukkelijk de rechten en plichten van ouders en verwoordt het tweede subargument van de ontwikkeling van een kind tot een burger van de samenleving:

Ouders hebben het recht om hun kind op te voeden en dus in een bepaald opzicht te indoctrineren, bijvoorbeeld door hun kind aan een bepaalde religie te onderwerpen, of andere seculiere geloofsovertuigingen, of hoe het leven in elkaar zit, wat je zou moeten vinden van dit of van dat, maar ouders hebben ook een verantwoordelijkheid. Dus dat is niet alleen maar het recht van ouders om kinderen op partijdige basis dingen aan te leren en andere dingen af te leren (terwijl andere ouders dat omgekeerd zouden doen), maar het is ook hun verantwoordelijkheid om het kind kennis te laten maken met de rest van de samenleving. Dus de ouder kan zich in de opvoeding naar het kind toe niet volledig afsluiten van de wereld, maar moet rekening houden met het feit dat het kind later een burger van

de hele samenleving wordt. En moet dus de ouder ook toelaten dat normen en waarden en ideeën van de rest van de samenleving, dat het kind daar vertrouwd mee raakt, en dat het kind in staat is om die uiteindelijk zelfstandig af te wegen.

c. Sociale schade als gevolg van isolement

Evelien Tonkens vindt het argument van sociale schade bij Tom belangrijker dan de mogelijke gezondheidsschade:

Maar belangrijker lijkt me dat je een kind zo heel erg isoleert. [...] Waarom vind je dat zogenaamde gezonde eten zo veel belangrijker dan een soort normaal sociaal leven hebben? En daar hoort dan in onze samenleving school heel erg bij. Op het moment dat het kind niet naar school gaat, dan maak je iemand tot een enorme uitzondering. Dat is niet zo heel moeilijk uit te leggen, denk ik. Dus ik zou het zelf veel meer daar op gooien. Ik zou zelf niet de neiging hebben om enorm te gaan twisten over dat gezonde karakter van rauw eten. Maar de sociale kant daarvan lijkt me eerlijk gezegd zwaarwegender.

d. Schade door gebrek aan educatie (leerplicht)

De argumenten van schade in de maatschappelijke ontwikkeling en sociale schade als gevolg van een isolement hangen deels samen met het argument dat Tom schade oploopt door het gebrek aan een opleiding. Hieronder enkele voorbeelden van gecombineerde reacties op webfora:

Het is de taak en verantwoordelijkheid van de ouders om een kind dusdanig op te voeden dat het zich kan redden in de maatschappij tegenwoordig. Je kind niet naar school laten gaan en op deze manier beperken met eten draagt hier niet aan bij, en heeft zelfs lichamelijk letsel als gevolg. Hoe moet deze jongen zich later redden? Uit huis plaatsen zou ik zeggen, liever gisteren dan vandaag. ('Uit huis ermee', reactie op nrc.nl>breedbeeld op 18 december 2012)

Een kind in een sociaal isolement laten opgroeien omdat jij zelf een ideaal hebt is sowieso een schande. Klaar. Maar nu had dat gekke mens ook nog eens de gedachte om jeugdzorg te ontwijken (ja, de wet laat dit toe). Dus dat ventje wordt dubbel genaaid: geen opleiding/sociale opvoeding op school én een groeistoornis. GO MOEDERS! (Sanity Requiem, reactie op geenstijl.nl op 15 november 2012)

4. Uitleiding

In deze casestudy hebben we twee casus bekeken waarin bemoeienis van de overheid met de leefstijl van burgers centraal staat. Beide casus hebben veel debat opgeroepen. Zowel in het geval van Rauwer als bij de vettaks verschilt men van mening of het om wenselijke of onwenselijke overheidsbemoeienis gaat. Hierbij zijn verschillende argumenten voor en tegen overheidsbemoeienis de revue gepasseerd. Uiteraard zijn niet alle argumenten aan de orde gekomen,

maar is een selectie van argumenten beschreven om een impressie te geven van beide debatten in de publieke media.

Zoals reeds in de inleiding is aangestipt is de keuze voor deze twee casus gebaseerd op een *most different design*. Wat betreft objecten, thema, instrumenten van de overheid en verdeling van de publieke opinie zien we de volgende verschillen: handelsbekwame volwassenen versus een minderjarig kind, ongezond eten versus (te) gezond eten, preventief collectief overheidsingrijpen versus corrigerend individueel overheidsingrijpen achteraf, betutteling versus zorgen voor c.q. bescherming van het kind.

Wat heeft deze casestudy opgeleverd aan kennis over het debat over overheidsbemoeyenis op deze twee terreinen? In het debat over Rauwer speelt vooral het schadebeginsel een rol; is er al dan niet sprake van schade aan een minderjarig kind, waarbij gezondheids-, maatschappelijke, isolements- en educatieve aspecten zijn onderscheiden (pro ingrijpen), naast aspecten van ontbrekende kennis bij artsen en wetenschappers, willekeur en proportionaliteit (contra ingrijpen).

Bij de vettaks spelen er naast het schadebeginsel (aan eigen persoon en aan anderen) als argument pro overheidsbemoeyenis nog twee argumenten een rol: consistentie (waarom wel op alcohol en tabak en niet op vet?) en het target van ingrijpen (industrie in plaats van burger). Aan de contrazijde vinden we eveneens een variatie aan argumenten: als belastingmaatregel schendt de vettaks de autonomie van het individu, is het ongericht en heeft het onrechtvaardige effecten. En tot slot zijn er wetenschappelijk gezien bezwaren omdat effecten op gedrag nog onvoldoende bekend zijn en er veel discussie is over wat gezonde en ongezonde voeding is.

De grote gemene deler in beide casus is volgens zowel Rutger Claassen als Evelien Tonkens autonomie. Rutger Claassen verwoordt het als volgt:

Het kind, daar gaan we van uit dat ie nog niet autonoom is, en dat we dus een bepaalde verplichting hebben voor het welzijn van het kind. En daar speelt dus de spanning ouderstaat. En bij de vettaks is het hetzelfde, namelijk dat je wilt nagaan in hoeverre mensen buiten hun eigen wil om verleid worden om te veel te eten. In hoeverre ze een gebrek aan autonomie hebben ten aanzien van hun voedselpatroon.

De presumptie is omgekeerd bij de vettaks. Volwassenen bepalen zelf wat ze eten. Het is veel minder de vraag: is dat gezond of ongezond, maar kunnen we ingaan tegen iemands wil? Want je gaat er van uit dat volwassenen autonoom zijn. Terwijl bij de kindercasus de presumptie er al is dat je kunt ingrijpen als er schade is. De nadruk ligt daar heel erg op de empirische vraag: is dat nou gezond of ongezond? Terwijl volwassenen nou juist zelf bepalen wat ze gezond of ongezond vinden. En als de overheid daar eigen ideeën over heeft dan is dat omdat de medische stand dat zegt of de kosten lopen erg op. Dan is er de vraag: maar kun je tegen de wil van mensen ingrijpen?

En Evelien Tonkens tot slot:

De overeenkomst is natuurlijk dat men in de discussie totaal geobsedeerd is door negatieve vrijheid, door autonomie in de zin van dat je het dus zelf moeten weten..[.], dat iemand jou niet iets aandoet. Bij Rauwer is het: er is schade, dus dan moet je ingrijpen. En bij die vettaks is het dan niet-evidente schade, dus mag je niet ingrijpen. De dominantie van de liberale redenering is in beide gevallen heel erg duidelijk.

Referenties

- Bussink, M. (2011, 15 december). Vettaks op 'slecht' voedsel werkt niet. <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/3184/opinie/article/detail/3076843/2011/12/15/Vettaks-op-slecht-voedsel-werkt-niet.dhtml> (geraadpleegd op 30 januari 2013).
- Claassen, R. (2011). Het huis van de vrijheid. Een politieke filosofie voor vandaag. Amsterdam: Ambo.
- Dhr. W. Anhoop (2012, 15 november). Reactie op http://www.geenstijl.nl/mt/archieven/2012/11/kijktip_bonsaikindje_door_rau.html.
- Dellava, J.E., Bulik, C.M. & Popkin, B.M. (2010). Price Changes Alone Are Not Adequate to Produce Long-Term Dietary Change. *The Journal of Nutrition*. 10.3945/jn.110.125419. NIHMSID: NIHMS228359.
- EVMI (2012, 12 juli). Deense vettax mogelijk afgeschaft. <http://evmi.nl/voeding-gezondheid/deense-vettax-mogelijk-afgeschaft/> (geraadpleegd op 25 februari 2013).
- Giesen, J.C.A.H., Payne, C.R., Havermans, R.C., & Jansen, A. (2011). Exploring how calorie information and taxes on high-calorie foods influence lunch decisions. *American Journal of Clinical Nutrition*, 93, 689-694.
- Giesen, P. (2011a, 13 december). Minder vet gewenst, de Volkskrant.
- Giesen, P. (2011b, 17 december). Iedereen neemt toch gezondheidsrisico's, de Volkskrant. <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/3080574/2011/12/17/Iedereen-neemt-toch-gezondheidsrisico-s.dhtml> (geraadpleegd op 6 februari 2013).
- Groot, W. & Maassen van den Brink, H. (2002). De economische effecten van (on)gezonder gedrag. In: Raad voor de Volksgezondheid en Zorg. Gezondheid en gedrag: debatten en achtergrondstudies (pp. 193-262) RVZ: Zoetermeer.
- Grunberg, A. (2012, 21 december). Voetnoot Keuzevrijheid. de Volkskrant.
- Havermans, R. (2012, 22 november). De Denen doen het niet meer. <http://etenschappelijk.nl/index.php/blog/item/111-de-denen-doen-het-nu-ook> (geraadpleegd op 25 februari 2013).
- Herderscheê, G. (2011, 13 december). 'Betutteling? Het gaat om gezondheid'. de Volkskrant.
- Hoven, van den, M. & Kessler, C. (red.) (2011). Preventie en ethiek. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Lamberts, (2012, 18 december). Reactie op <http://www.nrc.nl/breedbeeld/2012/12/18/terugkijken-opzienbarende-idfa-docu-tom-eet-nog-altijd-alleen-rauw-voedsel/>.
- Leendertbob (2012, 18 december). Reactie op <http://www.nrc.nl/breedbeeld/2012/12/18/terugkijken-opzienbarende-idfa-docu-tom-eet-nog-altijd-alleen-rauw-voedsel/>.
- Mulder, A. (2011). Preventie van leefstijlziekten leidt tot hogere zorgkosten. NRC Handelsblad.

- <http://www.annemulder.nl/wp-content/uploads/2011/05/page0001.jpg> (geraadpleegd op 6 februari 2013).
- nos.nl (2012, 10 november). Denemarken schaft vet-taks weer af. <http://nos.nl/artikel/439214-denemarken-schaft-vettaks-weer-af.html> (geraadpleegd op 26 februari 2013).
  - Het Parool (2012, 21 juni). Vettaks helpt niet, korting op groente en fruit wel. <http://www.parool.nl/parool/nl/34/ETEN-DRINKEN/article/detail/3274847/2012/06/21/Vettaks-helpt-niet-korting-op-groente-en-fruit-wel.dhtml> (geraadpleegd op 25 februari 2013).
  - Poppermotje, (2012, 15 november). Reactie op http://www.geenstijl.nl/mt/archieven/2012/11/kijktip_bonsaikindje_door_rauw.html.
  - Postma (2012, 18 december). Reactie op <http://www.nrc.nl/breedbeeld/2012/12/18/terugkijken-opzienbarende-idfa-docu-tom-eet-nog-altijd-alleen-rauw-voedsel/>.
  - Raad voor de Volksgezondheid en Zorg (2002). Gezondheid en gedrag. Debatten en achtergrondstudies. Zoetermeer: RVZ.
  - Raad voor de Volksgezondheid en Zorg (2011). Preventie van welvaartsziekten. Effectief en efficiënt georganiseerd. Den Haag: RVZ.
  - Robi (2013, 6 januari). Reactie op <http://www.moviemeter.nl/film/90532>.
  - Sanity Requiem (2012, 15 november). Reactie op http://www.geenstijl.nl/mt/archieven/2012/11/kijktip_bonsaikindje_door_rauw.html.
  - Skipr (2012, 1 maart). Schippers fel tegen financiële prikkels preventie. <http://www.skipr.nl/actueel/id10287-schippers-fel-tegen-financile-prikkels-preventie.html> (geraadpleegd op 9 maart 2013).
  - Tonkens, E. (2011, 21 december). Maak je dik om de vettaks. www.vk.nl (geraadpleegd op 4 februari 2013).
  - 'Uit huis ermee' (2012, 18 december). Reactie op <http://www.nrc.nl/breedbeeld/2012/12/18/terugkijken-opzienbarende-idfa-docu-tom-eet-nog-altijd-alleen-rauw-voedsel/>.
  - Verburg (2012, 18 december). Reactie op <http://www.nrc.nl/breedbeeld/2012/12/18/terugkijken-opzienbarende-idfa-docu-tom-eet-nog-altijd-alleen-rauw-voedsel/>.
  - de Volkskrant (2012, 19 december). Uithuisplaatsing, dat is toch niet het beste voor mij? Ten Eerste.
  - de Volkskrant (2012, 19 december). Peiling Rauw eten. Micha de Winter.
  - de Volkskrant (2012, 19 december). Peiling Rauw eten. Felix Cohen.
  - Watapatja (2012, 15 november). Reactie op http://www.geenstijl.nl/mt/archieven/2012/11/kijktip_bonsaikindje_door_rauw.html.
  - Westendorp, van, N (2012, 20 december). Geachte redactie. *de Volkskrant*
  - Zwieten, van, R. (2011, 15 december). Wat u zegt. Vet eten? Zelf weten! http://www.telegraaf.nl/watuzegt/20842760/_Vet_eten_Zelf_weten_.html (geraadpleegd op 4 februari 2013).

Audiovisueel materiaal

- Documentaire Rauw van Anneloek Sollart (2008) (<http://www.youtube.com/watch?v=IDTLXoLyAo>)
- Documentaire Rauwer van Anneloek Sollart (2012) (<http://www.youtube.com/watch?v=btuDI6YLSpM>)
- Interview 'Francis Kenter talks to Freedom Central' (geüpload op 25 juli 2012) (http://www.youtube.com/watch?v=9cNrp4zt_nY)
- Optreden Tim en Francis bij Pauw & Witteman (14 november 2012) (<http://www.youtube.com/watch?v=qNR7qpnlNvY>)

Bijlage Interviews

De drie geïnterviewden zijn gekozen omwille van hun expertise op het gebied van paternalisme en/of voeding. Er is gekozen voor een zo breed mogelijk spreiding van standpunten over de beide casus, waarbij zoveel mogelijk alle posities voor en tegen overheidsbemoeienis ingenomen zijn.

- Rutger Claassen, politiek filosoof en universitair docent, Universiteit Utrecht, schreef onder meer over paternalisme in zijn boek 'Het huis van de vrijheid'
- Onno Nieveen, voedings- en vitaliteitcoach bij EON en verbonden aan een integraal programma voor mensen met overgewicht (www.nooitmeerovergewicht.com)
- Evelien Tonkens, bijzonder hoogleraar Actief Burgerschap, Universiteit van Amsterdam, auteur van 'Handboek Moraliseren'

De duur van de interviews varieerde tussen 1 en 1.5 uur.

Bijlage Genoemde argumenten vettaks en Rauwer

Tabel 1 Genoemde argumenten pro en contra overheidsbemoeienis vettaks

Contra
<u>Tegen belastingmaatregel</u>
<u>Inbreuk op individuele vrijheid</u> Burgers hebben recht op een ongezonde leefstijl ('het recht om je klem te eten') zolang ze er anderen niet mee schaden.
<u>Ongerichtheid (oftewel schade aan mensen die geen baat hebben bij maatregel)</u> De vettaks is ongericht en benadeelt degene die af en toe een kroketje wil eten.
<u>Onrechtvaardige verdelingseffecten</u> Mensen met een laag inkomen worden door de vettaks meer geraakt in hun portemonnee dan mensen met een hoog inkomen.
<u>Twijfel over wetenschappelijk bewijs</u>
<u>Onbekende effecten op gedrag</u> De effecten van een vettaks op gedrag zijn nog niet bekend en de vettaks zou daarom niet ingevoerd mogen worden.
<u>Wat is gezond of ongezond?</u> De vettaks verdeelt voedsel in gezond en ongezond eten, terwijl daar nog geen eenduidig wetenschappelijk bewijs voor is.
Pro
<u>Bescherming tegen schade aan zichzelf of aan derden</u>
<u>Bescherming tegen schade aan zichzelf</u> Burgers brengen schade aan zichzelf toe door ongezond te eten. De overheid heeft een plicht om voor de gezondheid van burgers te zorgen. Hierdoor is overheidsingrijpen in de vorm van een vettaks gerechtvaardigd. Daarnaast hebben burgers ook hulp nodig bij het aanleren van een gezondere leefstijl. De vettaks laat zien welke voedingsmiddelen ongezond zijn en welke gezond.
<u>Beperking stijging van zorgkosten (oftewel financiële schade aan derden)</u> Door de ongezonde leefstijl worden de kosten voor de gezondheidszorg te hoog. Preventie in de vorm van een vettaks kan deze kosten verlagen.
<u>Consistentie en target</u>
<u>Consistentie</u> Bij alcohol en tabak heffen we ook accijnzen, dus waarom niet op vet?
<u>Industrie moet aangepakt worden</u> Overheidsingrijpen is gewenst, maar dan wel bij de producent en niet de consument.

Bijlage Genoemde argumenten vettaks en Rauwer (vervolg)

Tabel 2 Genoemde argumenten pro en contra overheidsbemoeienis Rauwer

Contra
<p><u>Geen schade, dus bescherming niet nodig</u></p> <p>Er is geen schade want Toms leefstijl is gezond.</p> <ol style="list-style-type: none">
a. De kennis over voeding bij reguliere artsen loopt achter bij kennis over voeding bij alternatieve artsen.
b. Het wetenschappelijke bewijs van de groeiachterstand houdt geen stand omdat er te weinig bewijs is.
<p><u>Wel schade, maar arbitrair ingrijpen</u></p> <p>Er is wel gezondheidsschade, maar het ingrijpen in deze casus is arbitrair en niet consequent. Als dit als schade wordt gezien, hoe zit het dan met kinderen die teveel fastfood eten? Wordt er dan niet met twee maten gemeten?</p>
<p><u>Wel schade, maar ingrijpen is buitenproportioneel</u></p> <p>Er is wel gezondheidsschade, maar de schade van een uithuisplaatsing weegt niet op tegen de schade van het ongewenst wegnemen van een kind bij zijn ouder.</p>
Pro
<p><u>Bescherming tegen schade</u></p> <p>Tom wordt schade toegebracht, c.q. de moeder handelt niet in zijn belang.</p> <ol style="list-style-type: none">
a. Er is gezondheidsschade.
b. Er is schade door een beperkte maatschappelijke ontwikkeling van het kind: ouders hebben de verantwoordelijkheid om hun kind kennis te laten maken met de wereld.
c. Er is sociale schade als gevolg van een isolement: het weghouden van Tom van school zorgt voor schade in zijn sociale ontwikkeling.
d. Er is schade wegens gebrek aan educatie: kinderen hebben recht op onderwijs (leerplichtargument).